

Πτυχίο Ψυχολογίας
Εξ αποστάσεως

Πολυπολιτισμική Ψυχολογία (DPSYCH-219)

Δρ. Κυριακή Σωτηροπούλου
Ψυχολόγος

Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

Η μετακίνηση προς
νέα περιβάλλοντα:

Η οπτική των
ανθρώπων που
ανήκουν σε μη
κυρίαρχες
πολιτισμικές ομάδες

Paul Klee, 1927

Μετακινήσεις πληθυσμών

Σχεδόν σε όλες τις κοινωνίες στην ιστορική εξέλιξή τους, υπήρξαν μετακινήσεις πληθυσμών, αλλά μόνο κατά τα νεότερα χρόνια αυτές οι πληθυσμιακές μετακινήσεις χαρακτηρίζονται ως:

- αποικιοποίηση
- μετανάστευση
- παλιννόστηση
- αποδημία
- παράνομη μετανάστευση / λαθρομετανάστευση

Ποιοι λόγοι ωθούν τους ανθρώπους στο να εγκατασταθούν σε ένα νέο περιβάλλον;

Επιχειρώντας να αναζητήσουμε τα αίτια της μετανάστευσης/προσφυγής πληθυσμών μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι οι κύριοι λόγοι δύναται να είναι:

1. Οικονομική δυσχέρεια και οικονομική κρίση
2. Αναζήτηση Επαγγελματικών ή εκπαιδευτικών προοπτικών
3. Πολεμικές συρράξεις και διώξεις
4. Επανασύνδεση με τα μέλη της οικογένειάς τους
5. Αιτούντες άσυλο για πολιτικούς λόγους

Όμως και στοιχεία της προσωπικότητας ενδέχεται να εμπλέκονται στην τάση των ατόμων για μετακίνηση

Πώς ονομάζονται αυτοί που μετακινούνται;

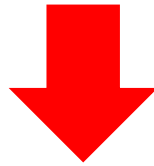
- *Μετανάστες*
- *Παρεπιδημούντες / Προσωρινοί κάτοικοι / εποχιακοί*
- *Πρόσφυγες –αιτούντες άσυλο*
- *Εθνοτικές μειονότητες*
 - *Ποια η σημασία των πιο πάνω όρων;*
 - *Ποιοι λόγοι ωθούν την κάθε ομάδα στη μετακίνηση;*
 - *Ποιες οι διαφορές μεταξύ τους;*

Η μετακίνηση προς νέα περιβάλλοντα

- Πολιτισμικά μη κυρίαρχες ομάδες → στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες, μια πολιτισμική ομάδα ενδέχεται να βρίσκεται σε μειονεκτική θέση για διάφορους λόγους (οικονομική δύναμη, πολιτική ισχύς, αριθμητικό μέγεθος) (*«πρόσφατοι» μετανάστες & εθνοτικές μειονότητες*)
- Κοινό τους στοιχείο η μειονεκτική τους θέση

Μειονότητες

Κοινό τους στοιχείο

Η μειονεκτική τους θέση

Μειονότητες (ορισμός)

Ομάδες που τις συνδέουν ορισμένα κοινά στοιχεία, όπως καταγωγή, γλώσσα, πεποιθήσεις, και τις κάνουν να διαφέρουν από την κυρίαρχη εθνική ομάδα

- Περιορισμένη δύναμη
- Πολλές φορές απομονώνονται
- Προσδιορίζονται από το περιβάλλον τους παρά αυτοπροσδιορίζονται
- Συχνά καταλαμβάνουν κοινωνικά και επαγγελματικά καταφρονημένες θέσεις
- Μπορούν να είναι θρησκευτικές, εθνικές κτλ.

Αποσαφήνιση όρων- Μετανάστης

- Μετανάστες είναι όσοι αποφασίζουν να μετακινηθούν ελεύθερα προσπαθώντας να βελτιώσουν τις συνθήκες της ζωή τους (πχ.να βρουν εργασία, να σπουδάσουν)
- Συχνά υποχρεώνονται να φύγουν λόγω περιβαλλοντικών συνθηκών και οικονομικής ανέχειας

Ορισμοί

- **Μετανάστες:** Άνθρωποι οι οποίοι μετακινούνται οικειοθελώς σε μια άλλη χώρα με σκοπό να φτιάξουν εκεί τη ζωή τους και να μείνουν μόνιμα. Οι μετανάστες δεύτερης γενιάς είναι άνθρωποι γεννημένοι σε μια χώρα από γονείς οι οποίοι έχουν μεταναστεύσει εκεί.
- **Παρεπιδημούντες / Προσωρινοί κάτοικοι / εποχιακοί:** Είναι άνθρωποι που μετακινούνται οικειοθελώς σε μια άλλη χώρα χωρίς την πρόθεση να ζήσουν μόνιμα εκεί.

Αποσαφήνιση όρων -Πρόσφυγας

- Πρόσφυγας ονομάζεται σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης, κάθε άνθρωπος που βρίσκεται έξω από το κράτος του οποίου είναι πολίτης εξαιτίας του φόβου ότι εκεί θα υποστεί διωγμούς λόγω :
 - της φυλής,
 - της θρησκείας,
 - ή της εθνικότητάς του,
 - ή ακόμα εξαιτίας της ιδιότητας του μέλους μιας ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας
 - ή των πολιτικών του απόψεων (πολιτικός πρόσφυγας), και επιπλέον του είναι αδύνατο να εξασφαλίσει προστασία από τη χώρα του

Πρόσφυγες – αιτούντες άσυλο

- Πληθυσμιακές ομάδες που διώκονται για λόγους φυλετικούς, θρησκευτικούς, εθνικής καταγωγής, λόγω της ιδιότητας μέλους σε μια συγκεκριμένη ομάδα ή λόγω μιας πολιτικής τους άποψης, βρίσκονται εκτός της χώρας υπηκοότητάς τους
- Οι συγκεκριμένοι άνθρωποι αναζητούν άσυλο σε ασφαλέστερες χώρες.

Ορισμοί

- **Εθνοτικές μειονότητες**: Πρόκειται για πολιτισμικά διαφορετικές ομάδες ανθρώπων στο πλαίσιο ενός εθνικού κράτους. Η παρουσία τους ενδέχεται να οφείλεται στη μετανάστευση ή σε ιδιαίτερους δεσμούς με το συγκεκριμένο κράτος (π.χ. μέλη πρώην αποικιών). Αυτοί οι άνθρωποι είναι συνήθως πολίτες του εθνικού κράτους.

Μη κυρίαρχες πολιτισμικές ομάδες

- Πώς οι άνθρωποι που μετακινούνται (μη κυρίαρχες πολιτισμικές ομάδες), αντιμετωπίζουν την αλλαγή, χειρίζονται τα μη οικεία περιβάλλοντα και αντιμετωπίζουν επιτυχώς τις απειλές που επιφέρει η αλλαγή στην αυτοαξιολόγηση και στις ταυτότητές τους;
- Ποιες είναι οι προκλήσεις τις οποίες γεννούν τα πολιτισμικά ανομοιογενή περιβάλλοντα για τις αξίες των ανθρώπων, για τη διατήρηση της κουλτούρας τους και τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους και τον κόσμο;
- Πώς τα μέλη των μη κυρίαρχων πολιτισμικών ομάδων αντιμετωπίζουν την κοινωνική κινητικότητα, καθώς και τα ζητήματα της εξουσίας και των διακρίσεων;

Μετακίνηση :

Η ρωγμή στην ατομική ταυτότητα

Dr.K.Sotiropoulou,
Neapolis University Paphos

Τι σημαίνει η αλλαγή για το άτομο;

- Αποχωρισμός από αγαπημένα πρόσωπα
 - Απομάκρυνση από οικεία περιβάλλοντα
 - Αλλαγή στον τρόπο ζωής
 - Απώλεια θέσης στο άμεσο περιβάλλον, στην κοινότητα και στη χώρα τους
 - Χαρακτηρισμός ως μετανάστες, πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο, ξένοι κτλ.
 - Άγνωστο περιβάλλον (νέες αξίες, πρακτικές, τρόποι ζωής, συμπεριφορές)
 - Προκατάληψη και διακρίσεις
- ⇒ **Ανάγκη να κατανοήσουν, να αντεπεξέλθουν επιτυχώς στις απαιτήσεις και να ξαναφτιάξουν τη ζωή τους**

Απώλεια κοινωνικής θέσης

- Η **αλλαγή στην κοινωνική θέση** και στην οικονομική κατάσταση των μεταναστών είναι μια από τις μεγαλύτερες αλλαγές που αντιμετωπίζουν.
- **Αλλαγή στο επάγγελμα**. Παραδείγματα ατόμων πτυχιούχων στις χώρες καταγωγής τους (αρχιτέκτονες, γιατροί), τα οποία όμως δεν αναγνωρίζονται στις χώρες υποδοχής.
- **Ανάγκη για επιβίωση.**
- **Ανάγκη για επαναπροσδιορισμό και αξιολόγηση** του εαυτού τους.

Διαχείριση της αλλαγής

- ❑ Η αλλαγή που προκαλείται με την επιπολιτισμοποίηση αποτελεί **μείζονα απειλή** για την **ταυτότητα** ενός ατόμου (**ανακατασκευή της ταυτότητας**) Ουσιαστικά, οι μετανάστες/πρόσφυγες διαπραγματεύονται διαρκώς ταυτότητες μεταξύ «παλαιού» και «νέου» κόσμου, προσπαθώντας να ρυθμίσουν τον τρόπο που αποκαλούν «σπίτι».
- ❑ **Τα άτομα καλούνται :**
 - ✓ να αντιμετωπίσουν τα τραύματα που βίωσαν και την αλλαγή της ταυτότητάς τους
 - ✓ να την προσαρμόσουν στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται το εαυτό τους
 - ✓ να επαναπροσδιορίσουν την αίσθηση του εαυτού τους η οποία δε θα απειλείται πλέον
 - ✓ να ισορροπήσουν το κενό μεταξύ ενός παρελθόντος που έχει καταρρεύσει και ενός αβέβαιου μέλλοντος-Κενό στο «χωρόχρονο».

Αντιδράσεις που σχετίζονται με τη διαδικασία προσαρμογής στη χώρα προορισμού

- Η άφιξη προσφύγων και αιτούντων άσυλο σε άλλες χώρες συνεπάγεται μια **διαδικασία προσαρμογής σε πολλά επίπεδα**. Οι αντιδράσεις που βιώνουν στο πλαίσιο αυτής της εμπειρίας εμπίπτουν σε ένα συνεχές που ξεκινά από την κανονικότητα (προσαρμοστικές αντιδράσεις) και καταλήγει στη μη κανονικότητα (δυσπροσαρμοστικές αντιδράσεις):

Οι ψυχολογικές εκδηλώσεις που ίσως αρχικά να είναι προσαρμοστικές, αν συνεχιστούν σε βάθος χρόνου, ενδέχεται να μετατραπούν σε παθολογικές.

Αντιδράσεις που σχετίζονται με τη διαδικασία προσαρμογής στη χώρα προορισμού

- Μοναξιά
- Συναισθηματική και γλωσσική απομόνωση
- Φόβος αποτυχίας και απώλειας των όσων έχει κανείς πετύχει
- Διοικητικού χαρακτήρα εκκρεμότητες
- Ανεργία ή/και κακές συνθήκες εργασίας

- Διαμονή σε κατάλυμα κακής ποιότητας
- Δυσκολία «νοικοκυρέματος» λόγω της διαρκούς κινητικότητας
- Εχθρικό περιβάλλον, ξενοφοβία και ρατσισμός
- Εύθραυστο ή ανύπαρκτο κοινωνικό-οικογενειακό δίκτυο

Οι ΣΥΧΝΟΤΕΡΕΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ που παρατηρούνται κατά τη διαδικασία αυτή είναι οι εξής:

- Συμπεριφορικές
- Συναισθηματικές και φυσιολογικές
- Αναστάτωση
- Επιθετική διαγωγή
- Αμυντική στάση
- Δυσκολία στη λήψη αποφάσεων
- Ψυχολογικές εκδηλώσεις

υπερ-αντίδρασης:

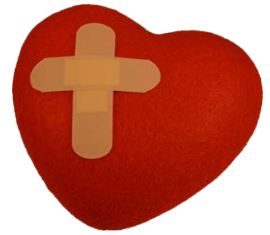
άγχος, φόβος και ανασφάλεια

- Σε σωματικό επίπεδο: πονοκέφαλοι, στομαχικές δυσκολίες και μυϊκή ένταση

Αντιδράσεις που συνδέονται με απώλεια ή πένθος

- Από ψυχολογική άποψη, το ΠΕΝΘΟΣ μπορεί να οριστεί ως «η συναισθηματική απόκριση στην απώλεια ενός ανθρώπου ή αντικειμένου. Δεν αποτελεί μια στιγμή, ούτε μια κατάσταση, είναι μια διαδικασία που συνίσταται στην αναδιοργάνωση του οικογενειακού συστήματος, μια διαδικασία που έχει αρχή και τέλος» (Pereira, 1995).

Η **απώλεια** παραπέμπει σε κάποια από τις παρακάτω καταστάσεις:

- **ΣΤΕΡΗΣΗ** κάποιου πράγματος που το άτομο διέθετε στο παρελθόν – για παράδειγμα της παρουσίας ενός αγαπημένου προσώπου που παραμένει στη χώρα προέλευσης.
- **ΑΔΥΝΑΜΙΑ** διατήρησης κάποιου αντικειμένου στο οποίο αποδίδουμε ιδιαίτερη αξία –για παράδειγμα η απώλεια της επιχείρησής μας στη χώρα προέλευσης.
- **ΑΠΟΜΕΙΩΣΗ** μιας ιδιότητας – για παράδειγμα απώλεια σωματικής δύναμης λόγω εξασθένησης, εξάντλησης, ανθυγιεινής διατροφής...
- **ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ** ενός πράγματος, όπως συμβαίνει σε καταστάσεις πολεμικών συρράξεων.

Η έκφραση οι «**Επτά οδύνες της μετανάστευσης**» αναφέρεται στο γεγονός ότι η μετανάστευση μπορεί να είναι πολυσχιδές βίωμα. Αυτές οι οδύνες περιλαμβάνουν τις διάφορες αλλαγές και απώλειες στις οποίες το άτομο πρέπει να προσαρμοστεί.

Πένθος για φίλους και
συγγενείς

Πένθος για την απομάκρυνση
από την εθνική ομάδα

Πένθος πολιτισμικής
αποξένωσης
(συνήθειες, παραδόσεις κ.λπ.)

Πένθος της πατρίδας γης
και τους οικείους τόπους

Θρήνος για την απώλεια
κοινωνικής θέσης και
κύρους

Φόβοι για τη σωματική
ακεραιότητα
(απώλεια βάρους, γήρανση, κ.ά.)

Πένθος για την απώλεια
της γλώσσας

Διαχείριση της αλλαγής

- Οι άνθρωποι χρειάζεται να κατανοήσουν, να αντεπεξέλθουν επιτυχώς στις απαιτήσεις και να ξαναφτιάξουν τη ζωή τους (*επιπολιτισμοποίηση*).
- Η διαδικασία της επιπολιτισμοποίησης μπορεί να:
 - θεωρηθεί ως **εμπειρία μάθησης** (*θετική εμπειρία*)
 - επιφέρει **επιπολιτισμικό στρες** (*αρνητική εμπειρία*)
- ενδοομάδα vs. εξωομάδα

Το φαινόμενο του Επιπολιτισμού

Γενικά, ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ συναντώνται συχνότερα σε ενηλίκους, τους οποίους κατατάσσουμε σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με:

Τη διαδικασία
προσαρμογής
στη χώρα
προορισμού

Την ύπαρξη
κάποιας
τραυματικής
εμπειρίας

Τη
μεσολάβηση
απώλειας ή
πένθους

Επιπολιτισμός/Επιπολιτισμοποίηση

Περιλαμβάνει τα φαινόμενα που παράγονται από τη συνεχή και άμεση επαφή ανθρώπινων ομάδων που ανήκουν σε διαφορετικά πολιτισμικά συστήματα και αφορά τις αλλαγές που επακολουθούν τόσο στην καθεμιά ξεχωριστά όσο και στις δύο ομάδες

Προκλήσεις που αντιμετωπίζουν γηγενείς και μετανάστες

- Αμφίπλευρη ψυχολογική και κοινωνικο-πολιτισμική προσαρμογή
- Η ψυχολογική προσαρμογή των μελών της πλειοψηφίας ενδέχεται να είναι ακόμα δυσκολότερη
- Δύσκολη η αποδοχή ή η προσαρμογή στις αλλαγές στη ζωή από την παρουσία του άλλου.
 - πηγή κοινωνικής αναταραχής και οικονομικής επιβάρυνσης
 - αυξανόμενη ορατότητα ξένων πολιτισμών π.χ. μαντίλα στη Γαλλία και Κάτω χώρες.

Πολιτισμικό σοκ

- Ένα ξαφνικό «**βάφτισμα**» σε μια κατάσταση μη σαφώς προσδιορισμένη όπου το άτομο δεν είναι σίγουρο για τις προσδοκίες των άλλων ή του ίδιου.
- Το πολιτισμικό σοκ μπορεί να λάβει χώρα σε οποιαδήποτε κατάσταση το άτομο αναγκάζεται να προσαρμοστεί σε ένα μη γνώριμο κοινωνικό σύστημα, για το οποίο δεν έχει προηγούμενη μαθησιακή εμπειρία. Αυτό δεν είναι απαραίτητα η εμπειρία μιας νέας χώρας αλλά οποιαδήποτε κατάσταση μετάβασης (πχ., ένα νέο σχολείο, μια καινούρια δουλειά κτλ.)

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΣΟΚ

- Αισθήματα **ψυχολογικής** πίεσης, **αποπροσανατολισμού** και **άγχους** των νεοεισερχόμενων κατά τη διάρκεια κοινωνικών αλληλεπιδράσεων αλλά και
 - κατάθλιψη, η αίσθηση ότι δεν υπάρχει βοήθεια, νοσταλγία, σύγχυση, συχνή και εύκολη ενόχληση, απομόνωση, μη ανεκτικότητα, αμυντικότητα και απομάκρυνση.
- οι οικείες πολιτισμικές νόρμες και αξίες τίθενται υπό αμφισβήτηση στο νέο πολιτισμικό περιβάλλον (Furnham & Bochner, 1982).

Αποτελεί μία ψυχολογική και κοινωνική διαδικασία που εξελίσσεται εν **μέσω διαφόρων σταδίων** (Adler 1975) που **παίρνει χρόνο (το πόσο χρόνο ποικίλλει από άτομο σε άτομο)**

Επιπολιτισμικό στρες

- Η πίεση που σχετίζεται με τέτοιες αλλαγές επιπολιτισμοποίησης αποκαλείται αφομοιωτική πίεση ή επιπολιτισμικό στρες.

Το μοντέλο επιπολιτισμού του John Berry (1980)

 Οι μετανάστες έρχονται αντιμέτωποι με 2 κύρια ζητήματα:

- ✓ *τη διατήρηση της πολιτισμικής τους κληρονομιάς και*
- ✓ *τη διατήρηση της σχέσης τους με την κοινωνία που τους δέχθηκε*

Τύποι επιπολιτισμού

Είναι σημαντικό για το άτομο να
αποκτήσει εθνική ταυτότητα;

Είναι
σημαντικό να
υπάρχουν
σχέσεις μεταξύ
των ομάδων;

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΝΑΙ	Εναρμόνιση	Αφομοίωση
ΟΧΙ	Απόσχιση/Διαχωρισμός	Περιθωριοποίηση

Μοντέλο τύπων επιπολιτισμού, Berry (1984)

ΤΥΠΟΙ ΤΟΥ ΕΠΙΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

- **Εναρμόνιση:** Όταν ο μετανάστης διατηρεί την ταυτότητά του αλλά παράλληλα γίνεται αναπόσπαστο κομμάτι της χώρας υποδοχής.
- **Αφομοίωση:** Όταν απορρίπτει την πολιτιστική του ταυτότητα και ενσωματώνεται στη χώρα υποδοχής
- **Διαχωρισμός:** Όταν εμμένει στη διατήρηση της εθνικής του ταυτότητας και απορρίπτει όλα τα στοιχεία του νέου πολιτιστικού του χώρου.
- **Περιθωριοποίηση:** Όταν το άτομο χάνει την ψυχολογική και πολιτιστική επαφή τόσο με την ομάδα από την οποία προέρχεται όσο και με τον ευρύτερο χώρο της χώρας υποδοχής